

FEJEZETEK A PÉCSI LITTKÉ CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

„A csillagokat iszom!”

Trebbin Ágost

BEVEZETÉS

Tuczai József úrtól, a pécsi Pannónia CÉZÁR Kft. termelési igazgatójától a Littke-pezsőgyár történetével kapcsolatban több értékes forrásmunkát kaptam. Közöttük különösképpen megörültem Littke György 1943. évben a Littke családról készített visszaemlékezésének.

Az igazgató úrnak ezúton is szeretném önzetlen segítőkészségét megköszönni.

Sajnos Littke György írásának a vége hiányzott, de így is sok értékes adattal tudtam gazdagítani a család történetét. Littke György visszaemlékezése több eltérő adatot tartalmazott az eddig Pécsen ismert Littke-történetektől. Az eltérés okait nem kutattam.

Ki volt a családban Littke György? A választ a Littke család genealógiája alapján adom meg.

A dinasztiaalapító Littke Lőrincnek (1809–1879) Taitl Johannával kötött házasságából (a házasságkötés időpontja 1831. november 8.) négy fia és egy leánya született.

A gyermekek születésének kronológiája:

Littke Ferenc (1832–1901)

Littke János (1834–1917)

Littke Ágoston (1838–1911)

(I.) Littke József (1840–1902)

Littke Mária (18 éves korában meghalt).

Littke János Pucher GeorGINával 1862. január 21-én kötött házasságot. Házasságukból négy leány és két fiú született. A két fiú közül az egyik, a visszaemlékezést készítő Littke György (1869–?), a dinasztiaalapító Littke Lőrinc unokája volt. Sajnos életéről, munkásságáról nem állnak rendelkezésre adatok.

Annak érdekében, hogy munkám minél hitelesebb legyen, Littke György gondolatainak szigorú megtartása mellett, más forrásmunkákra is támaszkodva, több kisebb-nagyobb kiegészítést tettem.



Viszonylag rövid tanulmányomban kísérletet sem tehetek arra, hogy a pezsgőkészítés részletes ismertetésére kitérjek, ugyanakkor nem kerülhető ki néhány fontos alapfogalom megismerése.

A pezsgő olyan bor, melyben az erjedés során a palackban szén-dioxid keletkezik, azaz nem kívülről nyomatják bele a szénsavat, mint a habzóboroknál. A jó minőségű pezsgő készítéséhez egészséges, könnyű, tiszta, finom zamatú, diszkrét savtartalmú alapbor szükséges. Az alapborokból mindig küvé készül – azaz házasított bor, melyben a készítők a részek legelőnyösebb kapcsolatát igyekeznek létrehozni.

A must kétszeri átlényegülésen, metamorfózison megy át.

Elsőként az erjedés során az élesztőgombák közbejöttével kialakul egy illatos, ideális savtartalmú, karcsú fehérbor.

A második lépés, amikor a lezárt pezsgőspalackban, az ún. tirázslikör hatására (cukor, bor és speciális élesztő keveréke) beindul az újraerjedés. Ennek során a zárt palackban magas szénsavnyomás (6 bar) keletkezik.

A palackokat ezután fejjel lefelé ferde (nagy A betűhöz hasonló) dőlésű, ún. rázóállványokra rakják. Rázással, csavarintással, hosszadalmas munkával (6-9 hónap) eléri, hogy a pezsgőből a seprő (üledék) az üveg nyakában, a dugóra rakódjon le.

Amikor ez megtörtént, a palack nyakát mínusz 24-25 fokos sóoldatba merítik. A seprőt is magába záró jégdugót ezután kilövetik.

Az utolsó műveletben a pezsgőhöz hozzáadják az ún. expedíciós likört (amely óborból, borpárlatból, konyakból és más ízanyagokból áll). Az expedíciós likőr receptje minden pezsgősház féltve őrzött titka! Ennél a műveletnél határozzák meg a pezsgő kategóriáját, cukorfokát, vagyis száraz vagy édes legyen.

DOM PERIGNON: „A CSILLAGOKAT ISZOM!” A FRANCIA PEZSGŐ DIADALÚTJA

DOM PERIGNON

Dom Perignon barát (1638-1715) a champagne-i Hautvillers város benéves apátságának pincemestereként folyton kísérletezett a jobb minőség és az újszerűség érdekében. Tudatosan, rendszeresen és néha véletlenszerűen házasított borokat, aminek eredményeként hamar híressé vált egész Franciaországban. Egy pincéjében felejtett borospalackban utóerjedt a nedű, s az erjedési szénsavat megtartva nagyon kellemes itallá változott.



Mikor a gyöngyöző bort Dom Perignon megkóstolta, a legenda szerint így kiáltott fel: „A csillagokat iszom!”



*Dom Perignon (1638–1715),
a pezsgő megalkotója*

Találmányát azután tovább tökéletesítette: bevezette a parafa kérgéből készült dugó használatát. Az új és még nem teljesen kiejert borokat kora tavasszal palackozta, és a palackokat dugóval szorosan bezárta. A borban levő maradék cukor erjedése a palackban fejeződött be.

Miután a nagy titok az apátsági pincéből felszínre került, először egyes champagne-i borkereskedők, majd távolabbi gazdák is pezsgő készítésére adták a fejüket. S hogy ez nem volt tipikusan férfimunka, arra a legjobb bizonyíték az „özvegyek pezsgője” elnevezés.

A főleg angol nyelvterületeken divatos pezsgómárka azoknak a XVIII. században élt kiváló özvegyasszonyoknak (M. Cliquot, M. Pommery, M. Bollinger) kívánt emléket állítani, akik férjük halála után is világszínvonalon tudták vezetni gyárukat.”¹

CHAMPAGNE ÉS A HÁBORÚK

A pezsgő elterjedését jelentős mértékben elősegítették a napóleoni háborúk. Különben is a háborúk a pezsgőfogyasztást növelték. A szövetkezett hatalmak hadseregei 1814-ben, amikor Franciaországban voltak, átvonultak Champagne-on, és az ottani pezsgók tartalmát nagyon alaposan „tanulmányozták”. A finom italt sokan megismerték, és annyira megkedvelték, hogy a háború befejezése után hazájukban is megkívánták. Ennek hatására hatalmas rendelések keletkeztek Európa-szerte, ami a fogyasztás elterjedését hihetetlen mértékben növelte.



*Egy világhírű pezsgő
nagyasszonya,
Louise Pommery*

1 IPM Magazin. 2003. december. Ónody Gyula: Pezsgőben bűvó csillagok



A francia közgazdászok számításai szerint a pezsgőgyártás ezen jelentős fellendülésével járó hasznon Franciaországnak, különösen Reims vidékének többszörösen megtérítette azon anyagi kárt, melyet az előző háborús időkben a katonák spontán „pezsgőtanulmányai” neki okoztak. Ekkor és ezután keletkeztek azok a nagy cégek, melyek a korábbi 2-300 ezer palackos töltéssel szemben évi 4-5 millió palackot is töltöttek.”²

A rövid történelmi bevezetés után nem csodálkozhatunk azon, hogy Littke Lőrinc Champagne-ba küldte fiát, Littke Józsefet, hogy megtanulja a nagy híró francia pezsgőgyártás alapjait.

Sajnos az adaptáció nem volt sikeres. A francia pezsgőgyártási technológia a kezdetekben ugyancsak nagy gondokat okozott a Littke családnak, de kitartó szorgalommal és kockázatvállalással nem mondtak le a kitűzött célról, és a múltó idő őket igazolta. A Littke-pezsőgyárat a tradicionális francia pezsgő készítése tette naggyá és emelte Európa élvonalába.



A Pommery pezsgő címkeje

A FRANCIA PEZSGŐ PÉCSETT

Littke György így idézi az eseményeket, és a klasszikus pezsgőkészítés francia módszerét.

„Nagyatyám az anyagi ügyek rendezése után az üzletet ismét saját kezelésébe vette, és a bornagykereskedést, József fiát magánál tartva, tovább folytatta. Később atyám (megj. Littke János) által kezdeményezett pezsgőgyártást, az első kísérletezési kudarc dacára, József öccse újból megkezdte, bár még mindig nagy nehézségekkel, de erős kitartással, sok tanulmányozás után fokozatosan a francia rendszer szerinti gyártásra tért át.

Jól emlékszem, hogy nagyatyám 1879-ben bekövetkezett halála után atyám és József öccse között sok vita folyt a pezsgőgyártás mikéntjéről, és atyám – saját szavai szerint – azt tanácsolta öccsének, hogy térjen át a „Pressweg” gyártási módra, ami annyi jelentett, hogy a mustot nem szabad teljesen kiforni hagyni, hanem a szénsavat kiváltó erjedési anyagot

² Borászati füzetek 2000. Dr. Geday Gusztáv és dr. Mercz Árpád: Pezsőgyártásunk története



bizonyos mértékben a mustban visszatartják. Ez a gyártási mód az 1880-as években meg is történt. A nagy fedett, ma is meglévő udvari helyiségben nyolc-tíz, ötven-hatvan mázsa szőlőt magában foglaló szőlősajtolókat állítottak fel (ezeket a nagy hatékonyságú, speciális módszerrel készült sajtológépeket a franciaországi Reimsből hozatták Littkéék), amelyekből a kisajtolt mustot az ugyancsak ott elhelyezett 50-60 hektoliter térfogatú kádakba fejtették. A must a szüretkor már beállt hűvös időjárás miatt erjedésnek már nem indulhatott. De a must ezekben a kádakban csak rövid ideig maradt, csak addig, míg a must seprője le nem ülepedett. Ennek megtörténte után, ugyancsak az udvar alatt levő alagsorban elhelyezett hordókba fejtették le a már kevesebb seprőt tartalmazó mustot. E helyiségek télen át ugyancsak hűvösek voltak, tehát az erjedési folyamat itt sem indulhatott meg, de ez is volt a cél. Tavaszkor, amikor az alagsor felmelegedett, a hordókban lévő must is erjedni kezdett, és megfelelő előkészítés után kezdetét vette a töltés.

A töltést megelőzte az erjedési folyamat által kiváltott szénsavnyomásnak a kipróbálása, ami manométer segítségével történt. A szénsav feszítőerejének a kipróbálása azért volt szükséges, hogy egyrészt a palackokban több szénsav, mint amennyit az üveg konstrukciója kibír, ne képződhessek, másrészt viszont a pezsgéshez szükséges elegendő szénsav rendelkezésre álljon: az engedett nyomás 5 atmoszféra volt. A mesterséges szénsav helyébe a természetes szénsav lépett, ami a francia pezsgőgyártásnak már régebbi rendszere volt, és ezzel a francia eljárás egyik fő lényege már biztosítva volt. Atyám által tanácsolt eljárás tehát eredményesnek bizonyult. A pezsgő ízletességének előmozdítása céljából a szükséges likőr előállításához francia gyártmányú konyakot és nád-kandiscukrot szereztek be, ami a pezsgő zamatját lényegesen fokozta. Ezzel elérték azt, hogy az eddiginél lényegesen jobb minőségű pezsgőbort gyártottak.

A francia eljárás alkalmazása fokozatosan teljes eredményre vezetett, olyannyira, hogy ma már a francia pezsgővel minden tekintetben versenyképes pezsgőt gyártanak.”³

Persze Littke József korszerű pezsgőgyárában 1884-ben már másképpen készült a hagyományos francia pezsgő. A kiindulási pont már nem a must volt, hanem az egészséges, kítűnő alapbor. Kezdetben a szkóki szőlő adta a pezsgő készítéséhez szükséges jó minőségű alapbort, de ez a mennyiség a későbbiekben már nem bizonyult elegendőnek.

3 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



„A villányi, siklói és más baranyai borok mellett Erdélyből, a Küküllő mellékéről szereztek be rizling és burgundi szőlőfajtákból nyert 12 fokos szesz- és 6 ezrelékes savtartalmú jó minőségű borokat.”⁴

„A 80-as évektől már nemcsak bort vásároltak a pezsgőgyártás számára, hanem a francia gyakorlatnak megfelelően szőlőként vették át a szükségletet. A szókói családi szőlő 21 holdja termésének nagyobb része borként került a fogyasztóhoz, míg a szükséges könnyű, vékony, kellő savtartalmú alapborokhoz Pellérd környékéről szereztek be a szőlőt. De igénybe vették a villány-siklói borvidék szőlőit is.”⁵

A jobb és pontosabb áttekintés érdekében említünk meg néhány gyakori pécsi és környéki szőlőfajtát:

Fehér, zöld és vörös bajor szőlő, fehér és vörös fügér, fehér és fekete tökös, galambláb, királyszőlő, ökörszemű, hárslevelű, zirifán, kétféle dinka, Diana, fehér és vörös sárfehér, molnár szőlőrizling, tramini, bárányszőlő, cigányszőlő, rizling stb.

Egyébként Littkéék pécsi pezsgőüzeme is egy háborúnak köszönhetette terhódítását:

„A gyár igazi fellendülését az 1870-es években folyó orosz–török háborúk segítették kibontakozni. Az elhúzódozó háborúknak az orosz táborban elfogyott a pezsgő, és ezt a pécsi Littke cég ügyesen kihasználta. Sokkal közelebb volt a harctérhez, mint a francia konkurencia, és mivel minősége hasonló volt, azonban jóval olcsóbb, így a gyár az akkori ország vezető pezsgőgyárává fejlődött.”⁶

Érdemes elgondolkozni azon, hogy Littkéék milyen hatalmas összekötésekkel rendelkeztek, hogy egyes nagy piacokról még a francia pezsgőt is ki tudták szorítani.

Sajnos sehol sem találtam nyomát, milyen ügynöki hálózattal rendelkeztek, hogy időben ott tudtak lenni, ahol nagy üzlet kínálkozott.

Meggondolandó, hogy Littkéék tizenkilencedik századi reklámmódszereiből, piacorientáltságából nem lehetne manapság néhány jó ötletet napjainkba is átmenteni?

4 Borászati füzetek 2000. Dr. Geday Gusztáv és dr. Mercz Árpád: Pezsgőgyártásunk története. (1. rész) 22 p.

5 U. o.

6 U. o.



A MAGYAR PEZSGŐGYÁRTÁS TÖRTÉNETE

A teljesség igénye nélkül, a számos hazai pezsgőgyártó közül kronologikus sorrendben csak a legfontosabbakat említsük meg:

- 1825. Hubert J. E. bornagykereskedő, Pozsony;
- 1835. Esch és Társa, Pozsony;
- Berlin Testvérek, Pozsony;
- 1852. Lenard és Laban;
- 1872. Palugyay Jakab;
- 1852. Hölle Márton „Első Magyar Pezsgőbor- és Szikvízgyár, Hölle J. M. Pesten” (Józsefváros);
- 1854. Gráver Károly „Budai Pezsgőgyár” Pest, Fő u. 3 sz.;
- 1859. Littke Lőrinc „Első Baranyai Bornagykereskedés és Pezsgőgyár, Littke L.” Pécs;
- 1862. Adrényi Károly utódai Aradon;
- 1864. Prükler Ignác ferencvárosi fűszerkereskedő, szesz- és ecetgyártó;
- 1875. Petheő Imre, Velencei Pezsgőgyár;
- 1881. Holzmann Ede és Muritzky Manó, Pest, Zoltán u. 5.;
- 1882. Törley József és Társa, Promontor (Budafok), Péter-Pál utca;
- 1886. „Louis Francois et Co.”, Budafok;
- 1904. „Gróf Esterházy Ferencz uradalmi pezsgőgyára”, Tata;
- 1912. Schaumburg-Lippe, Villány.



Pezsgő, az orfeumok kedvenc itala

Olyan szempontból sem érdektelen a felsorolást áttekinteni, hogy ebből a vetületből is értékelni tudjuk Littkéék zseniális üzleti érzékét, szakmai tudását.

Mert mi minden történt a magyar történelemben ezalatt. Önkényuralom, kiegyezés, háborúk, gazdasági válságok, csőd-helyzetek.

A Littke cég sok mindent kiállt! Hosszú-hosszú évtizedekig ott maradt a magyar pezsgőgyártás élvonalában. Nevét, kiváló pezsgőjét ismerték Európától kezdve Észak-és Dél-Amerikáig.



LITTKE LŐRINC ÉLETE

Littke Lőrinc Varsóban született **1809-ben**, lengyel kisnemesi családból. Apja a lengyel hadseregben őrmesteri rangban szolgált. Gondolom, egy többgyermekes altiszt családja ugyancsak szerény körülmények között élhetett, ezért elsősorban a fiúgyermekeknek mielőbb valami szakmát kellett tanulniuk.

Littke Lőrincet szabóinasnak adták. Hogy melyik országban és városban? Vélhetően Lengyelországban, talán Varsóban, a fővárosban.

Littke György: „Littke Lőrinc, a későbbi trieszti kávéház tulajdonos fivérével együtt 1824–26. között hagyhatta el a szülői házat. Okot erre a lengyelországi politikai viszonyok adhattak, mert az orosz uralom megszüntetése iránt megindított mozgalmak állandó forrongásban tartották az országot, és boldogulásra kevés kilátás kínálkozott.”⁷

A 16-17 éves ifjú szabólegény a kor szokásainak megfelelően vándorútra kelt. És miért éppen Pécsre vezetett az út? Ma már erre választ adni ugyancsak nehéz lenne.

Nagyon sok régi pécsi polgárcsalád-dinasztia alapítója Bajorországból vagy Szászföldről indult Kelet-Európa felé. Hosszabb-rövidebb morvaországi és lengyelországi tartózkodás után több esetben délre mentek tovább.

Littke Lőrinc Pécssett Taitl Ferenc jó nevű szabóműhelyében nyert alkalmazást, ott néhány év alatt ügyes, szorgalmas és megbízható szabómeszterré képezte magát, akire a mester nemcsak műhelyét, hanem leánya sorsát is rábízta.

Littke György:

„Itt a szabómesterséget elsajátítván 22 éves korában nőül vette főnökének Johanna nevű leányát, akivel 1831. november 8-án a havihegyi Boldogasszonyról elnevezett kápolnában megesküdött. Feleségével 40.000 forint hozományt kapott. Rövid időre az egybekelésük után apósa a szabóüzletet reáruházta, és azt saját neve alatt jó eredménnyel továbbfolytatta, de csak néhány évig. Valószínűleg már ezen üzletágban kifejtett tevékenysége és szorgalma, de a feleségével kapott hozomány is hozzásegítette nem kis vagyonhoz, mert az **1840-es** években (megj. pontosabban 1846-ra tehető) a szabóüzletet eladta, és borkereskedést nyitott.”⁸

Érdekes dolog, hogy a Pécssett élő vagy betelepülő polgárok, köztisztviselők – legyen az orvosprofesszor vagy mesterember – előbb vagy utóbb szőlőtulajdonosok lettek. Ez egy olyan „ragály”, aminek a történelem során nem sokan tudtak ellenállni. Így alakult ki a pécsi „tüke”.

7 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában

8 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



Littke Lőrinc ügyes borkereskedőnek bizonyult. A vállalkozás egyre jobban ment, most már a bor tárolására, kezelésére nagy alapterületű, ideális klímájú helyiségekre, pincékre volt szükség.

Az 1850-es évek elején Littke Lőrinc megvásárolta a Scitovszky tér 12. sz. alatti nemesi kúriát, amelyhez a bortárolásra igen alkalmas tekintélyes nagyságú pince is csatlakozott. 1863-tól kezdődően a meglévő pincékhez a Littke család több nemzedéke valóságos pincerendszert építtetett ki.

Littke Lőrinc nagy tehetségű, de meglehetősen nyughatatlan természetű, vállalkozó szellemű ember volt. Tekintélyes vagyona birtokában több vállalkozásba is belekezdett. Ma úgy mondanák „több lábon állt”.

Littke György:

„Szénbányát nyitott, vasúti talpfák kitermelése céljából erdőbirtokot bérelt, kőbánya kitermelésével foglalkozott, házakat épített, szőlőket vásárolt. Mindezen vállalkozásai révén igen nagy vagyonra tett szert, ami tevékenysége csúcspontján jó néhány százezer forintra rúgott, ami abban az időben igen nagy összeg volt: vagyona a mai értékszámítás szerint (1943-ban) mintegy egymillió pengőt tett ki.”

...Pécsett több bérházat épített, így többek között a Fő-utcában azon a helyen, ahol régebben egy bolthajtásos épület alatt vezetett az út az akkor Posta utcába (megj. ma Perczel utca). Ő építette a ma is meglévő Littke-kaszárnyát (megj. ma már nincs meg) és több más házat.

Három szőlő tulajdonosa volt, egy Rigóderben (Pécsbányatelep közelében), egy Gyükésben és a szkókói szőlő. A gyükési szőlőt 1863-ban Ferenc fiának, míg a rigóderi szőlőt 1868-ban Ágoston fiának ajándékozta. A Basa-malomban 3 hold szántója volt, 1871-ben a siklői külvárosi 95. szám alatt telekkönyvezett házat örökölte: ez valószínűleg feleségének tulajdona volt.

A szkókói szőlő Jenő unokája haláláig, közel 100 évig volt a Littke család tulajdonában, de ma már sajnos idegen kézben van.”⁹

Csak egy kis kiegészítés:

A Király (akkor Fő utca) utca 10. sz. házat nem Littke Lőrinc építette.

A belvárosban két másik épület története fűződik Littke Lőrinc nevéhez. Az egyik a Széchenyi tér (akkor Fő tér) 18. sz. alatti. Ez a ház az 1848-as szabadságharc idején épült fel, amely 1858-ban került a Pécsi Takarékpénztár tulajdonába.

„Littke Lőrinc a főutca sarkán, a legértékesebb helyen 61 négyszögöles parcellát vett 7341 frt 16 krért pengő pénzben és erre építette, a most (1916) ún. Zsiga házat.”¹⁰

9 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában

10 Pécsi Napló. 1916. október 29.



Littke Lőrincnek a fő vállalkozása mindvégig a borkereskedelem maradt, amelyhez az 1859-ben megalapított pezsgőgyár is csatlakozott.

Neve: „Első Baranyai Bornagykereskedés és Pezsgőgyár, Littke L.”

Littke Lőrinc jelentős mennyiségű bort exportált Ausztriába (főleg Bécsbe) és a Balkánra. Eleinte hordótételben értékesítette borait, csak később tért át a palackozott borok forgalmazására.

A Littke testvérek borüzlete továbbra is igen jól jövedelmezett. Csak nagytételű boreladással foglalkoztak, főleg viszonteladóknak (kereskedők, vendéglősök, szállodások stb.) értékesítettek.

Hordós boroknál egy hektoliter, palackos boroknál 50 liter volt a legkisebb mennyiség.

Boráraik igen jutányosak voltak: Asztali hordós borok hektoliterje (hordóval együtt) 30-40 forint, hordós óborok hektoliterje 30-100 forint, asztali palackos borokból 50 liter 15-20 forint, míg óborok esetében 15-50 forint voltak az árak. Természetesen felvásárlási árak ezeknél jóval alacsonyabbak voltak.



Pezsgőtartó állvány

A PÉCSI PEZSGŐGYÁRTÁS KEZDETEI

A különböző forrásmunkák más-más kiindulási pontról származtatják a pécsi Littke-pezsgő technológiai kikísérletezését, piaci megjelenését. Littke György szerint a Littke-pezsgő kulcsembere nem Littke Lőrinc, hanem fia, Littke János volt. Ő volt az, aki öccsét (apjuk Littke Lőrinc beleegezésével), Littke Józsefet Franciaországba küldte, hogy a helyszínen Champagne-ben, a klasszikus pezsgő őshazájában, a tekintélyes H. Francois cégnél tanulmányozza a pezsgőkészítés technológiáját, folyamatait.

A leírtak ellenére a pezsgőkészítés alapötlete feltételezhetően Littke Lőrinc nevéhez fűződik. Az sem vonható kétségbe, hogy Littke Lőrinc számos kísérletet végzett el ezen a téren.

Littke Lőrinc 1861. június 11-én „Társulási szerződés”-t kötött két fiával, Littke Jánossal és Littke Józseffel. A társulásban Littke Lőrinc mint ún. melléktárs szerepelt, vagyis minden felelősséget fiaira ruházott át.

TÁRSULÁSI SZERZŐDÉS

A lulírottak Littke Lőrinc úr részéről egyrészt és Littke János és József urak részéről, a következő szerződés kötött.



A társulat tartalma alatt előforduló olyan események elbírálására, amelyek a jelen szerződés megkötése alkalmával előreláthatók nem voltak és egyenetlenségre vezetnek, mindkét részről döntőbírák nevezendők ki, és ha ezek véleménye is megoszlanék, úgy döntő bírák egy harmadik személyt, mint elnököt jelölnek. A döntőbírói ítéletnek jogerősnek kell lennie és szerződők annak magukat fellebbezés nélkül alávetni tartoznak. Így történvén Pécssett 1861. július 14-én.

*Littke Lőrinc sk. Littke János sk. Littke József sk.*¹¹

Hát bizony a külső szemlélő számára ez kicsit furcsa szerződésnek tűnik. A szerződéssel Littke Lőrinc továbbra is fenntartotta magának a társulás ügyeiben a teljes beleszólási jogot, ugyanakkor az üzleti kockázatvállalást fiaira, elsősorban Jánosra hárította át.

Kétségtelen, a szerződés üzleti szempontból sok racionalitást tartalmaz, de a rideg, már-már hivatalnoki megfogalmazás szokatlannak tűnik családon belül.

Mért cselekedett így Littke Lőrinc? Miért nem bízott gyermekeiben? Ebben a társas felállásban akart-e egyáltalán Littke Lőrinc pezsgőt gyártatni? A pezsgőkészítés időpontját Littke György későbbi időpontra teszi.

„1863-ban atyám (megj. Littke János) kezdeményezésére pezsgőbor gyártásával kezdtek kísérletezni. A pezsgőt abban az időben a francia pezsgőgyártástól eltérően, a szódavízhez hasonló eljárással compressió útján vagy cukor hozzáadásával óborokból, erjesztéssel állították elő. Ez utóbbi módszerrel próbálkoztak ők is, de kevés sikerrel, eleinte kisebb mennyiséget gyártottak, de fáradozásuk sok akadályba ütközött, mert minőségük nem volt megfelelő.”¹²

Sok probléma adódott abból is, hogy eleinte nem volt megfelelő nyomásálló palack és légmenetesen lezáró pezsgődugó.

Littke Lőrinc különösen az első pezsgőkészítések időszakában nagy figyelmet fordított a technológiai folyamatok, a szakszerű pinceműveletek szigorú és következetes betartására. Ellenőrzési, irányítási munkája során vasszigorúságot követelt meg. Jaj volt azoknak a munkásoknak, akiket lazaságon, nemtörődömségen kapott rajta.

„Mindenütt feltűnt, ahol kellett: erélyesen ellenőrzött, szigorúan büntetett. Ha például huzatot észlelt, azonnal kinyomozta az okozóját, és

11 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában

12 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



ilyenkor még a testi fenyítéstől sem riadt vissza. Az erjedésben levő pezsgő oly roppant kényes, mint a húszéves lány, akinek nincsen még babája, mondotta Lőrinc úr. Ezért ebben a periódusban fokozott éberséggel őrködött a gyártási regulán, egészen az átrakásig, amikor a valóságos érlelés kezdetével a leendő pezsgőbor már kevésbé érzékeny.”¹³

A kezdetek után, 1865-ben a francia módszert kívánták alkalmazni a pezsgőkészítés terén. Sajnos a módszer bevezetése korainak bizonyult. A pécsi adaptáció meglehetősen szerencsétlenül sikerült, melynek során a Littke-társulást jelentős anyagi kár érte.



A pezsgőkészítés eszközei 1.

Littke György így számol be erről:

„Sok kísérletezés, javíthatóság, próbálkozás után **1865-ben** atyám (megj. Littke János) pezsgőgyártásra szánt nagyobb mennyiségű urasági bort vásárolt. E borból 80.000 palackot töltöttek, és ezt egy magas hőfokra felfűtött erjedési kamrába helyezték el, hogy a cukrozott bor a palackban forrásnak

indulva a szükséges szénsavat kitermelje. Sajnos a szőlőcukorral preparált bor erjedésnek nem indult. Ez igen nagy csapást jelentett, mert a 80.000 palack bor ezzel teljesen használhatatlanná és élvezhetetlenné vált, az ugyanennyi forinttal egyenlő kár válságba hozta a társulatot, és előbb-utóbb csődbe kerültek.

Igen súlyos szemrehányásra, összetűzésekre került sor nagyatyám és főleg atyám között, olyannyira, hogy a baj elsimítása már nem volt lehetséges, annak ellenére, hogy nagyatyámnak módjában állott volna.

Nagyatyám a katasztróféért kizárólag atyámat tette felelőssé, mert a pezsgőgyártás gondolata tőle indult ki, és azt a saját felelősségére végezte.”¹⁴

Littke Lőrinc hajthatatlan volt fiával, Jánossal szemben, amikor a balul sikerült, nagy kárt okozó pezsgőkészítési próbálkozás kiderült. Kifizette ugyan a kárt, de ragaszkodott hozzá, hogy fia távozzon a családi vállalkozásból.

13 Baranyai Aurél: A pécsi Littke-pezső regénye. Pécsi Szemle, 2001, ősz. 62 p.

14 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



Littke Lőrinc az anyagi problémák elrendezése után ismét saját kezébe vette a bornagykereskedést. A vállalkozásba a távozott János helyére a másik testvér, József került.

A későbbiekben Littke Lőrinc és fia, Littke József a francia rendszerű pezsgőkészítés nagy álmát az első kudarcok dacára sem adták fel. A sok munkát és költséget felemészítő próbálkozásokat végül is siker koronázta.

MILYEN EMBER VOLT VALÓJÁBAN LITTKE LŐRINC?

Littke György visszaemlékezéséből több olyan érdekességet tudhatunk meg, ami teljesebbé teszi a Littke Lőrincről, az emberről alkotott képet. Minden kétséget kizárva állíthatjuk: rendkívüli szorgalmú, tehetséges, vállalkozó szellemű üzletember volt. Életében nem sok szerepet kapott az érzelem és a szentimentalizmus. Családi kapcsolatait is racionális üzleti elveknek rendelte alá. Talán életében mély nyomott hagyott az, hogy a szülői házat nagyon fiatalon kellett elhagynia. Ettől kezdve életének meghatározó motívumait, elveit az előrejutás, a vagyonszerzés határozta meg.

Littke Lőrinc kora valóságos aranyemberének számított, bármihez fogott, minden sikerült neki. Szegényen kezdte az életet, és a város egyik leggazdagabb virilistájaként halt meg 1879. június 15-én.

Több tanulmány foglalkozott már Littke Lőrinc életével, ezek többé-kevésbé ideális képet festenek erről a különös emberről, de talán igazán csak a közeli hozzátartozói látták valódi egyéniségét, cselekedeteit, gondolatait.

Unokája, Littke György így ír nagatyjáról:

„Nagyatyámat a szerencse csillaga, azt lehet mondani, sohasem hagyta el: semmivel kezdte, és mint vagyonos ember halt meg. Minden üzlete, vállalkozása stb. kevés kivétellel sikerült. Zseniális üzletember volt, akit nagyvonalú, fürge vállalkozási szellem, erős akarat, takarékoság és kitartó céltudatos munka, akadályt nem ismerő törekvés jellemezett. Egyéniségében szangvinikus, ellentmondást nem tűrő, magyarul erőszakos természetű ember volt. Vállalkozásaiban és üzletkötéseiben saját érdekeit mindenkor, sőt másokkal és üzletfeleivel szemben is jól tudta érvényesíteni. Törekvéseivel Pécs város egyik legvagyonosabb és előkelő polgárává küzdötte fel magát. Vállalkozásai, üzletei, építkezései, közéleti tevékenysége a város fejlődését nagyban előmozdították, és a tevékenységével saját magát és családját a pécsi patríciusok sorába emelte.”¹⁵

15 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



Mielőtt nagyon súlyosan ítélnénk meg Littke Lőrincet, gondoljuk meg, hogy olyan korban élt, amikor másképp élni, boldogulni nem lehetett. Egy városi polgárnak kötelessége volt puritán egyszerűségben élni, illetve minden figyelmét, tettét a vagyoni gyarapodásának szentelni. A polgári házasságok, családalapítások is ezeknek a rideg, de célszerű elveknek voltak alárendelve.

Littke Lőrinc családi élete nem volt boldog, amit elsősorban magának köszönhetett. A befelé forduló, mogorva ember családi körben is csak nehezen oldódott. Igazán jól csak üzleti körökben érezte magát. Felesége éppen ellenkezője volt. A jóságos és nemes lelkű asszony igazi őrzőangyala volt a Littke családnak. Életét a családnak és gyermekei nevelésének szentelte. Takarékos gazdasszonyként beosztással, spórolással vigyázott a család kiadásaira, vagyonára.

Littke Lőrincnek négy fia és egy leánya volt. Gyermekei nem sok atyai gyöngédséget kaphattak tőle, vasszigorral uralkodott rajtuk is.

Jelentős gazdasága és kiterjedt birtokai közül leginkább a szkókói szőlőjében érezte jól magát. Amikor csak tehetett – sok szabadidővel sokoldalú elfoglaltságai és üzleti ügyei miatt nem nagyon rendelkezett – barátai, üzletfelei társaságában rendszeresen kirándult ide.

Különösen nagy mulatozások voltak a szüret idején. Ilyenkor aztután a présház szűknek bizonyult, és a fiatalságnak már csak a nagy diófa alatt jutott hely. A nagyszerű napot bőséges vacsora és tűzijátékkal összekötött mulatság zárta. A jó hangulatot kellőképpen megalapozta a nagy mennyiségben fogyasztott, kitűnő szkókói bor.

Bizony Littke Lőrinc életében nem sok ilyen vidám nap volt.

Talán kevésbé ismert, hogy Littke Lőrinc zamatos, ízes ürmösbor (vermouth) előállításával is megpróbálkozott. Hiteles leírását szintén Littke Györgytől tudhatjuk meg:

„A szüret után egy-két nappal, amikor a must már erjedni kezdett, készült a finom ürmös. Ezt oly módon állították elő, hogy egy akós hordóban, egy hurkaszerű zacskóban mecseki füveket és növényeket helyeztek el a hordóban felülről, az aknanyíláson keresztül egészen a hordó fenekéig. A zacskót egy-két napig a hordóban hagyták, és amikor a must már egészében erjedésben volt, a zacskót eltávolították. A must az erjedési folyamat által a növényekből kiválasztott ízekkel telítve igen zamatos és élvezetes itallá változott. Természetesen az így előállított ürmös állandó forrásban volt, és ha a palackba fejtették, azt bedugaszolni egészen nem lehetett, mert az erjedési folyamat különben a palackot szétvetette. Külö-



nösen ízletes volt az így előállított ürmös sült gesztenye fogyasztása után, de aki a kívánatos ital csábításának túlságosan engedett és esetleg kissé mélyebben és gyakrabban tekintett a pohár fenekére, azt hamarosan levette a lábáról. Nem tudom, ma még készítik-e a szüretек alkalmaival ezt a finom ízletes ürmöst.”¹⁶

Littke György szerint nagyapja szenvedélyesen szeretett kártyázni: „Szerencséje még a kártyajátékban is megnyilvánult, mert mint édesanyám beszélte, a kártyajátékból eredő nyereséget, a papírbankókat mindig cilinderjébe gyúrta, és a cilindert így a fejére téve, kézilámpással a kezében, ment késő éjjeli órákban haza. Másnap a bankókat feleségének kivasalás véget átadta. Azért említem meg a kézilámpást, mert Pécsen még az 1880-as évek végén sem világították a várost, legfeljebb csak este 9-ig, ekkor eloltották azt a néhány petróleumlámpást is, amelyet a város világítására használtak. Oly sötét volt, hogy a későbbi éjjeli órákban csak a fal mellett tapogatózva lehetett hazatalálni.”¹⁷



A pezsgőkészítés eszközei 2.

Littke Lőrinc egyébként nem nagyon szerette a felesleges mulatozásokat, mégis 1861. február 9-én fényes házibált rendezett. Ez idő tájt Littke Lőrinc már a város legvagyonosabb, tekintélyes polgárai közé emelkedett, valószínű a közvélemény, valamint üzletfelei véleményének engedve szánta rá magát a nem kis költséggel járó bál megrendezésére.

Littke György a családi elmondásokra hivatkozva így ír:

„1861. február 9-én nagy házibált rendezett, amelyre vagy kétszáz vendég volt hivatalos. Édesanyámtól tudom, hogy ez igen sikerült mulatság volt, és késő reggeli órákig tartott, sőt voltak, akik még reggel 8-kor sem akartak távozni. Nagyatyám erre az alkalomra a nagy ebédlőt külön alkalmazott kárpitossal nemzetiszínű drapériákkal díszítette, és az egész lakást kellemes hangulatba hozatta.”¹⁸

16 Littke György visszaemlékezése. 1943. szeptember havában

17 Littke György visszaemlékezése. 1943. szeptember havában

18 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



A nagyszabású bált a helyi újság, a „Pécsi Lapok” is megörökítette:

„Teljes életemben érdekléltem a közélet iránt, melyben én annyí jó napot és szép órát töltöttem, hol ifjúságom legszebb idejét éltem: természetes tehát, hogy érdeklődéssel viseltetem mindazok iránt, kik közéletben tényezőként tűnnek fel, és tisztelettel meghajlok mindazok előtt, kik a közjó előmozdítására, akár a zöldasztal mellett, vagy a sajtó útján, akár pedig társadalmi téren közreműködnek. Miután a levelek feladata az volt, hogy a pécsi közéletet visszatükrözzék, meg kell emlékezni az utolsó levelemben – melyben egyúttal Önöknek szíves „Istenhozzádot” mondom – Littke Lőrinc úrról, városunk előkelő polgárainak egyikéről, ki számunkra f. hó 9-én oly mulatságot szerzett, mely a maga nemében páratlan volt. A téres és valóban kényelmes helyiségekből, melynek középterme, hol a tánc folyt, elegáns nemzeti sátorra volt átalakítva, mintegy kétszáz vendég volt egybegyűlve – köztük nem sok kivétellel Pécs legszebb leányai mind.

Már a táncrend programja az volt, hogy a bál „kezdvé 7 órakor este, vége 7 órakor reggel” lesz, de meg is tartottuk lelkiismeretesen, mert a tánc csakugyan reggel 7 óra után lőn befejezve, és hogy jókedvvel ment, azt csak nem kell sokáig magyaráznom, mert ki töltene egy helyen 12 órát, ha nem mulatna? Mi pedig, a munkás nép – értem a táncosokat – még ezután is jónak láttuk kissé ott maradni és igénybe venni a szíves házigazda és az egész család barátságát, mely a társaság iránt az egész bál alatt a legéberebb figyelem és előzékenységben nyilvánult, még fokozottabb jókedvvel mulatunk, devernnyáltunk egy ideig, ha nem is egészen Isten dicsőségére, de mindenesetre a barátság ünneplésére és testünk-lelkünk gyönyörűségére.

Tökéletesen hiszem, hogy Littke úr e minden tekintetben pompás és a pécsi házibálok történetében epochát csináló multságért, mellyel pangó tár-



Pezsgők érlelése, tárolása

sas életünket egészen felvillanyozta, éppen nem kívánja, hogy valamenyien, kik benne részt vettünk, de talán mégis jó néven veendi, ha én e helyen mind magam, mind a jelenlevők nevében – kik közül többen erre fel is kértek – elismerő szíves köszönetünket fejezzük ki irántunk tanúsított barátságért, kívánván neki és családjának – jó magyar szokás szerint – hosszú életet és boldog megélhetést.”¹⁹

19 Pécsi Lapok. 1861. február 11.



EGY NAGY EMBER TEMETÉSE

1 1879. június 15-én meghalt Littke Lőrinc. A „Pécsi Figyelő” csak rövid gyász hírből tudatta ennek a nevezetes pécsi polgárnak az elhunytát.

„Halálozás. Littke Lőrincz, a hasonnevű és messze földön ismeretes borkereskedés cég alapítója, f. hó 16-án rövid szenvedés után 70 éves korában elhunyt. Temetése barátai, ismerősei és tisztelői nagy részvétele mellett 17-én nagy pompával ment végbe. Littkében a vállalkozási szellem, a munka és takarékoság stereotip alakja hunyt el. Béke halmaira.”²⁰

Az akkor 16 éves Littke György, annyi hosszú év távlatából így emlékszik vissza a nagyapja temetésére:

„A beszentelést Troll Ferenc kanonok végezte, és jól emlékszem, hogy a gyászkiírás eleje már a Fő utcai líceumnál haladt, amikor a gyász kocsi a ház elöl elindult. Nevezetesen annak idején az volt a szokás, hogy a temetéseken részt vevő férfiak párosával a menet élén haladtak. Halálakor családjának 23 tagja volt: 16 unoka, ezek közül 9 fiú, ami a család 1831-ben történt alapítása óta elég nagy szaporodást jelentett.”²¹

Egyébként a Littke család kriptája a Budai Külvárosi temetőben volt, a Balokányliget szomszédságában. Néhány idősebb pécsi még emlékezik, hogy nem messze a vasúti töltéstől még az 1970-es évek elején állt egy magányos sírkő, amin csak ennyi állt „Littke”.

1879. július 29-én Littke Lőrinc fia, Littke József nevére veszi a pécsi borkereskedést és a pezsgőgyárat.

(I.) LITTKÉ JÓZSEF

(1840–1902)

Littke József 1840. november 20-án született, Littke Lőrinc legkisebb fiaként. Tanulmányai befejezése után bekapcsolódott a Littke-pezséggyár életébe. Eleinte elsősorban a borkereskedéssel kapcsolatos üzleti teendőket végezte.

20 Pécsi Figyelő. 1879. június 21.

21 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



A francia pezsgőgyártással kapcsolatos gyakorlati ismereteket Champagne-ban igyekezett elsajátítani.

Fivére, Littke János balul sikerült kísérlete és távozása után fokozatosan átveszi a „pezsgőbirodalmat”, és hosszú évek alatt ő vitte diadalra a pécsi Littke-pezsgőt.

Családi élete mintaszerű volt, gyermekeit nagy szeretettel nevelte. Vendégszeretete szinte felülmúlhatatlan volt.

1864-ben nősült, felesége Dávid Berta lett. Házasságukból 5 fiú és 2 leány született:

Littke József gyermekei:

Littke Mihály (2 évesen meghalt)

Littke Jenő (1867–1940)

Littke Ernő (1870–1920)

(II.) Littke József (1872–1937)

Littke Lőrinc (1874–1935)

Littke Mariska

Littke Blanka



Pincelabirintus bejárata

Littke György így látta nagybátyja vendégszerető házát, Littke József emberi jellemét:

„Vendégszerető házában Pécs előkelő társadalmából igen sokan megfordultak, de vidékről is. Szívesen látta őket, de szívesen is jöttek, mert a gondos és szeretetreméltó háziasszony nagy vendégszeretettel fogadta a vendégeket, akik az igen ízletes és elsőrendű konyhából a legjobb ellátásban részesültek.

Egyéniségét férfias akaraterő, energikus fellépés, jellemes úri magatartás jellemezte, vendégszerető házigazda, társaságban kedélyes és rokonszenves volt. Lobbanékony természete sokszor a végletekig kihozta nyugalmaiból és a gyár személyzetével szemben igen szigorú, általában azonban jószívű ember volt. Arra érdemes alkalmazottait mindenkor atyai szeretettel támogatta és felkarolta. Több alkalmazottja 30-40 évig állott a gyár szolgálatában.”²²

Az 1880-as évekre az üzleti és társadalmi élettől megfáradt Littke József egyre jobban vágyott a kiegyensúlyozott családi nyugalom után.

A pezsgőgyárnak is helyet adó Scitovszky téri ház éjjel és nappal a munka zajától volt hangos. Hát itt bizony nem sok idő és alkalom kínálkozott a csendes pihenésre.

22 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



Ezért 1884-ben Littke József Bálicsban szőlőt vásárolt (ma a szülészeti klinika van a helyén). Itt távol a város és a pezsgőüzem zajától, ideális környezetben, a Mecsek tőszomszédságában kedve szerinti pihenő és kikapcsolódási helyet építtetett ki. A takaros, egyemeletes, nagy verandás villához tekintélyes konyhakert, baromfiudvar, istálló és cselédház tartozott. A szőlőt nagy kiterjedésű, gondozott pihenőpark egészítette ki.

Littke József pincészetét a városból és az országból számtalan látogató kereste fel. Ilyenkor azután a vendégek a pincészet megtekintése mellett szívélyes kóstolót kaptak a gyár legfinomabb boraiból és pezsgőiből.

A LITTKE-PEZSGŐ DIADALÚTJA

1870. A grazi kiállításon ezüstérem.

1871. A trieszti kiállításon ezüstérem.

1874. A londoni kiállításon nagy bronzérem.

1884. Blaha Lujza pezsgő (1883. Blaha Lujza vendégszereplése Pécsen).

1885. Budapesti Országos Általános Kiállítás, ahol az értékesített összes mennyiségből 50%-ot (kb. 10.000 palack) a Littke-pezsgő képviselte. A szakértők a Littke-pezsgőt a francia pezsgő minőségével hasonlították össze. A kiállítás után új, távoli piacok nyíltak meg a Littke-pezsgő előtt.

1888. A pécsi kiállításon aranyérem és díszoklevél.

1889. Littke József megkapja a Ferencz József rend lovagkeresztjét.



*A Ferencz József lovagrend
érdemkeresztje*



I. Ferencz József látogatása a Littke-pezsgőgyárban

1890. május 23-án a bécsi kiállításon őfelsége I. Ferencz József király is megtekintette a Littke-pezsgőgyár pavilonját.

1891. A zágrábi kiállításon díszoklevél.



1891. június 22-én nagy megtiszteltetés érte Littke József pécsi pezsgőgyárost. I. Ferencz József, „ő császári és apostoli királyi felség” Pécsre látogatása alkalmával látogatásával tisztelte meg üzemét. Kíséretében ott volt Frigyes főherceg és az akkori politikai élet több méltósága is.



A császári látogatás emléktáblája

A nevezetes eseményről a helyi újság így számolt be:

„Délután 2 órakor ő felsége meglátogatta a székesegyházi zenedét, melynek épületét Kirstein, a székesegyház építője emelt stylszerűleg. A zenedében tudvalevőleg a gregoriáni gyermekkart oktatják. Innen a király a bosnya ferenczrendi hittanhallgatók szemináriumába ment. Ennek megtekintése után Littke József pezsgőgyára elé hajtatott. A kapu előtt a czég tulajdonosa fogadta, megköszönvén a rendkívüli kegyet és kitüntetést, melyben gyártelepét részesítette. A kapubejárat alatt a család tagjai fogadták a királyt, ki azokat egyenként bemutatta magának s megszólításával tüntette ki. Majd a pezsgőtöltés megszemplélésénél megkérdezte, hogy minő fajta borokból állítják elő a pezsgőt, hogyan készítik a liqueurt, s nagy érdeklődéssel vette tudomásul, hogy a czég a „Monopol” pezsgő készítéséhez nem használ cognacot. A pinczéből visszatérve ritka készséggel írta be nevét egy művészi kivitelű albumba, melyet Littke Jenőné asszony, szül. Aidinger Ríza nyújtott neki. Majd megízlelt egy pohár „Monopol” pezsgőt, melyet Daróczyné Littke Mariska nyújtott át. Ő felsége a pezsgőt kitűnőnek találta. Majd megtekintvén a pezsgő készítéséhez és töltéséhez szükséges eszközöket, távozni készült. Midőn azonban megtudta, hogy Frigyes főhercegnek a „Sport” pezsgő ízlett legjobban, újra visszatért s egy pohár „Sportot” kért, melyet „valóban kitűnő” megjegyzéssel kiürített. Azután ismételten kifejezvén örömét a pezsgőgyár korszerű berendezése és sikeres működése fölött, eltávozott.

Kevéssel távozása után Wolkenstein főkonyhamester látogatta meg a pezsgőgyárat, s annak megtekintése után ama nézetének adván kifejezést, hogy Littke pezsgői bátran versenyezhetnek a francia gyártmányokkal, a királyi udvartartás részére „Monopol”, „Dry-dry” (megj. Imperial Grand Vins Sec) és „Sport” pezsgőt rendelt meg nagyobb mennyiségben.”²³

23 Pécsi Figyelő. 1891. június 24.



Még ez év decemberében Littke József pezsgőgyáros visszaadta a királynak a látogatást, immár Bécsben.

„Littke József pezsgőgyáros hétfőn Bécsben kihallgatásra jelentkezett a királynál, hogy megköszönje a legmagasabb látogatást, mellyel Pécssett tartózkodásakor megtisztelte a céget. A király ismételten a legnagyobb elismeréssel szólott a Pécssett látottakról. Ugyancsak visszajövet Pozsonyban is megállapodott és tisztelgett Frigyes főhercegnél, ki a pécsi királylátogatás alatt éppen Littkééknél lakott. A népszerű főherceg a legnagyobb szeretetreméltósággal és nyájassággal fogadta pécsi házigazdáját, és örömmel emlékezett vissza a pécsi szép napokra. Megemlítette, hogy neki Pécssett a dómon kívül, mely az ünnepély fénypontja volt, leginkább megtetszett Littke pezsgőgyára, és kiemelte, hogy a „Sport” pezsgőt, melyet ott megízlelt, azóta igen megkedvelte és legjobb minőségűnek tartja az udvartartásban. Végül nagy szívélyességgel vett búcsút Littkétől.”²⁴

1892 decemberében Littke József újabb királyi kegyben részesült, cége a magyar pezsgőgyárosok közül elsőnek megkapta a „Császári és királyi udvari szállító” címet. A megtiszteltetés nemcsak üres kitüntetést jelentett Littkének, hanem egyúttal megnyitotta előtte az utat több fontos külföldi piac irányába is.

1892. I. Littke József a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara elnöke lett, ezt a tisztséget 1902-ig töltötte be.

1893. évben a Nemzetközi Hálókocsi és Expresszvonat Társaság vonalain bevezetik a Littke-pezsgőgyár „Sport” márkanevű pezsgőjének árusítását.

Az 1894-es iratoknál már nem szerepel a borkereskedésre utaló cégnév, amely most már így hangzott:

„Littke L. Császári és Királyi Udvari Szállító Pecsztartó Társaság”.



1893. A Littke Sport pezsgő reklámkártyája

1896. május 12. Az újjáépített Nemzeti Kaszinó megnyitásakor az egyik alelnök Littke József lett.

²⁴ Pécsi Figyelő. 1891. december 19.



Az 1896-ban megrendezett ezredéves Országos Kiállításon (millenniumi kiállítás) Littke József kiváló minőségű pezsgői aranyérmeket nyertek.



1896. A millenniumi kiállítás Littke pavilonja

1898. évben Littke József felhagyott a borkereskedelemmel. A pécsi pezsgőnek olyan nagy híre volt már akkor, hogy annak gyártása és forgalmazása bőségesen biztosította a pezsgőgyáros gazdagodását. Az elhatározásban azonban közrejátszhatott az elhíresült pécsi borhamisítási botrány is.

1900. A párizsi világkiállításon bronzérmeket nyertek.

Munkám során megpróbáltam a korabeli pécsi újságokban Littke reklámokat felkutatni, de ez idáig egyetlenegy sem találtam. Valószínűleg a pécsi pezsgőgyárnak erre nem is volt szüksége, mivel a gyártási kapacitás nagy részét az export teljes egészében lekötötte, így azután a helyi piac meghódítására nem nagyon volt szükség.

Littke György így ír nagybátyja – Littke József munkásságáról, üzleti sikereiről:

„Gyártmányai kezdetben a francia pezsgők minőségét ugyan még nem érték el, de az 1880-as évek végén már fentebb vázoltam, a természetes szénsav előtérbe helyezésével, már igen. Neve ismertté válván, a Littke-féle pezsgő kezdett tért hódítani, és ennek tulajdonítható, hogy az országban egymás után több pezsgőgyár is létesült. Így többek között Prückler (1864), Törley (1882), Dietzl (1912), Palugyay (1872), gróf Eszterházy (1904), nem is szólva a legutóbbi időben létesült több kisebb vállalkozásról. Érdeemesnek tartom e helyen megemlíteni, hogy gr. Széchenyi István már az 1840-es években megpendítette és szóvá tette egy pezsgőgyár alapítását.

A felmerült konkurencia további tevékenységre serkentette és minden lehetőet elkövetett, hogy pezsgője minél nagyobb fogyasztást érjen el. Bécsben és Budapesten egy-egy főlerakatot létesített, részt vett sok kiállításon, és így gyártmányai nemcsak a belföldi piacon, hanem külföldön is ismertté váltak. Többek között Olaszországba sokat szállított. Bécsben



a Kärtnerring 15. sz. alatt volt a főlerakat, míg Budapesten a Dorottya u. 7. sz. alatt, majd a Hatvani (most Kossuth Lajos u.) utcában, míg jelenleg a Szép utcában a 3. sz. alatt.”²⁵

Littke pezsgőinek híre messzire eljutott. Ismerték Európában, a tengeren túl Észak-Amerikában, de még Brazíliában is.

Népszerűségének egyik titka a viszonylagos olcsósága mellett, hogy felvette a versenyt a legjobb francia pezsgők minőségével.

Littke József kitűnően értett a reklámhoz, és jól szervezett ügynökhálózattal kellett hogy rendelkezzen.

Telephelyek és ügynökségek voltak: Prágában, Lembergben, Zágrábban, Fiumében, Máltán, Szalonikiben, Szófiában, Konstantinápolyban, Bukarestben, Szarajevóban, Nápolyban és Oroszországban. Sőt a Littke-pezsgők még az Atlanti-óceánon is túljutottak, mert Littkének Chicagóban is volt lerakata.

Kedvező piaci helyzetben voltak: Angliában, Olaszországban, Indiában, Észak-Amerikában és Brazíliában.

1887–1893. Ebben az időszakban nagy filoxerajárvány volt Pécssett, amely során a pécsi szőlők háromnegyed része tönkrement.

Littke József közreműködött a pécsi szőlők reorganizálásában és abban, hogy az elpusztult pécsi őshonos szőlőfajták helyett új, ellenállóbb fajtaikat telepítsenek be a termelők.

„Működése mindenre kiterjedt, a Szkókó déli oldalán 21 hold szőlő hirdeti, hogy egyike volt azoknak, a kik a pécsi szőlők felújítására közreműködtek.”²⁶

Egyébként a közel felére visszaesett bortermelés Littke József pezsgőgyárát közel sem viselte meg annyira, mint a többi pécsi bortermelőt. A kieső bormennyiséget homoki és import borokkal (Dalmácia, Olaszország stb.), „házasítással” pótolták.

LITTKE JÓZSEF PEZSGŐGYÁRÁNAK LEÍRÁSA

1 1863-ban még Littke Lőrinc kezdte meg a ma is látható ház és nagy pincészet megépítését.

1864-ben jelentek meg a piacon az első Littke-pezsgők, hogy azután megkezdjék hódító útjukat.

1881. április 23-án Littke József földszintes háza átépítésére engedélyt kapott. Terv és kivitel: Horváth Ferenc.²⁷

25 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában

26 Dr. Jobst László: Littke József. Megjelent a Mecsek Egyesület Évkönyvében. Pécs, 1902. 11 p.

27 Madas József: Pécs-belváros telkei és házai. Pécs, 1978. 680 p.



1884 nyarára befejeződött az épület és a pincerendszer kibővítése, korszerűsítése. Mélyítették a pincéket, új ágakat fúrtak. Öt emelet mélységben, szakosítottan (borok, pezsgők elkülönítve, megfelelő hőfokú pincehelyiségekben) folyt a borok, pezsgők érlelése, készítése, valamint tárolása. Nagyméretű tároló cementhordókat is építettek be.

A „Pécsi Figyelő” c. pécsi újság 1884-ben, egy érdeklődő csoport végigkialauzolásán keresztül bemutatta Littke József korszerű bor- és pezsgőüzemét. A lelkes látogató, aki a beszámolót leírta, helyenként laikus szemmel tájékoztat bennünket élményeiről, de színes, érdekes elbeszélésén keresztül így is szemléletes képet kapunk erről a nagyszerű pécsi bor- és pezsgőkomplexumról.

„A bejáratnál tágas udvar terül el szemünk előtt, melynek háttérét a csinos üzleti helyiség (csomagolóterem és irodák) képezi, melyhez a kaputól svájci ízlésű (födött sétacsarnokhoz hasonló) famennyezet vezet. Közepéről Siemens-féle 200 stearyngyertyaláng erejű mérsékelhető gázlámpa függ, hatalmas lángoszlopaival képes az egész udvar bevilágítására. E mennyezet alatt az udvar közepén áll a hatalmas Freissler-féle emelőgép (Aufzug), mely a pincékkel 27 méter mélyen közlekedik. Húszt métermázsáig terhelhető, két ember könnyen kezeli. Hasonlót bányákban lehet látni.”

BORPALACKOZÓ

Először állomásunk a tágas szuterén, mely az épület alját képezi. Két oldalt „Egy egymás fölötti állványokon (60-200 literes) hordókban bel- és külföldi borok állanak és az összes pincehelyiségekben található borokból egy-egy kisebb hordóval. Itt fejtik a borokat palackokba. E helyiség felülről nyer világítást, hőfoka nem nagy különbözetet mutat a földszín levegőjétől.

A PEZSGŐ TÖLTÉSE

Innen sötét, mély lépcső vezet a pincébe. Mindinkább érezzük, hogy a „hőfok lépteinkkel alább száll, magunkra vesszük felöltönket. A főlépcsőről egy sikátoron keresztül, mely ide nyílik, két egymás mellett levő, egyenlő nagy boltozat alá jutunk. E helyiségek felülről nyernek világítást, utcai lámpatetőkhöz hasonló ablakokon keresztül. Azonban a hőfoka már sokkal lejjebb áll, mint az előbb leírt szuteréné.



Az első boltozat alatt ölbe rakva, óriási tömegben üres palackok állanak, különféle borok számára. E helyiségben töltik a pezsgőt, itt pörgetik (tisztítják) és a liquerözést végzik.

A töltés a következőképpen történik:

A leggazdagabb cukortartalmú szüretet – miután egész télen át hideg pincében tartották az újbort, tavasszal erős falú palackokba (pezsgőspalack) töltik, és keményen lekötve ölbe rakják. (Hasonlóan a vágott fához.) Ötvenezer palackot töltenek meg egy-egy alkalommal. Az újbort ezután szeszesszerűvé és a kiszabadult gázok óriási nyomást gyakorolnak a palack falára, miért is igen sok palack eldurran. Minél nagyobb százaléka durran el a palackoknak – tapasztalás szerint, annál sikerültebb a pezsgő, mert gazdagabb szesztartalomra mutat.

Ha az erjedés bizonyos fokot elért, a legmélyebb pincébe szállítatnak alá és vízszintesen helyezve nyugton maradnak a palackok mindaddig, míg a seprő a palackok falára le nem rakódik.

Ha ez megtörtént a palackok ismét e helyre hozattatnak és tisztítatnak, pörgettetnek.

Derékszöget (házfedél alakot) képező fatáblákon (ún. rázóállványra) sorosan fűrt lukakba, nyakukkal lefelé, a síkkal 30 fokú szög alatt helyeztetnek el a palackok. Ennek eredménye, hogy a seprő lassankint a dugó felé vándorol. Ezt elősegítendő megpörgetik a palackokat.

Ha már most kellőképpen letisztult a pezsgő, óvatosan kinyitják és a dugaszokhoz vándorolt seprőt kiöntik. Hogy azonban a szesztartalom ki ne illanjon, rögtön igen elmés készülékbe helyezik.”

BORMÚZEUM

Széles ajtón át – mely szintén a nagy lépcsőre nyílik – egy hatalmas „ pincébe jutunk. Hosszú sorban félig lefojtott gázlángok csillognak, s derengve világítják be a fekete boltozatot. Éppen a közepén állunk. A pince 130 méter hosszú, 20 méter mélyen fekszik a felszíntől, hőmérséke +8 és +10 R. között (kb. 10-12 C-fok). Két oldalt 10 hektoliteres hordókban Pécs és Baranya megye nevezetesebb borfajai állanak. Kalauzunk elszámítja éveik számát 1868–1882-ig.

A pince végére derékszög alakban egy szárnypince nyílik, hossza 40 méter. Két sorban 20 hektoliteres hordókban kiváló fajtájú pecsenye-borok tartatnak. Kalauzunk pohárba önti a gyöngyöző bort, és mint pécs-szókóit, mint a pince tulajdonos saját termését és mint a pince egyik specialitását mutatja be nekünk. Édes ízű, rendkívüli kellemes zamatú, aranyárga, tiszta bor. Mint a megolvasztott arany. Ilyennek képzelem



a mythológiai nektárt, mellyel Homér az ő isteneit vendégeli. A pince végén állványokra kül- és belföldi palackborok állanak, hogy mióta vannak itt mozdulatlanul, annak a rájuk ülepedett vastag, fekete pincepenész a megmondhatója. A pince túlsó végén hasonló szárnyboltozat van, jelenleg üres hordókkal sűrűn berakva. Széles két szárnyajtó nyílik az emelőgépre a helyiségből.”

HORDÓS BOROK TÁROLÁSA

Visszatérünk a főlépcsőre, és lemegyünk annak aljáig, és belépünk „a legnagyobb pincébe. A benyomás meglepő, 27 méter mélyen vagyunk a föld gyomrában 200 méter hosszú, 8 méter széles és 15 méter (ez az adat tévedés lehet) magas boltozat alatt. Hőmérséklet +8 R. fok, lehetünk köddé sűrűsödik. Kalauzunk előre siet, kinyitja a gázlángokat, hogy kellő betekintést nyújtson a pincébe, a helyiség teljesen világossá lesz, és gázfénytől csillog a hatalmas izzadó boltozat. Egy ideig a ritka helyiség kötő le figyelmünket, végig sétálva szemléljük az erős boltozatot. Kétoldalt 30 hektoliteres oválhordókban, szakadatlan sorban vonul a baranyai hegyek bőséges nedve.

Ide négy (mellék) szárnypince nyílt, mindegyike 51 méter hosszú. Külön-külön pincerészekbe, 30 hektoliteres hordókban tárolódtak a fehér- és vörösborok.”

A társaságot kalauzoló pincemester meglepő ritkaságot mutat be:

„...Négy óriási cementshordót, mely a szárnypincék végeire van építve. Az egyik szárnypincében az elsőre „Berta” és 15.000 liter, a másikra „Antónia” és 15.000 liter, a másik szárnypincében az elsőre „Lőrinc” és 20.600 liter, a másikra „Janka” 28.600 liter van nagybetűkkel feljegyezve.”

Ezen nagy terjedelmű hordókat rezervatoroknak használták, vagyis ezekben tárolták a későbbiekben a pezsgőkészítéshez felhasznált újborokat, illetve alapborokat.

PEZSGŐÉRLELŐ

Az út ezután a Sétátér alá mélyen benyúló pezsgőérlelő pincébe vezetett: „130 méter hosszú a pince és 32 méter mélyen fekszik a földszintől. A Reaumur-féle hőmérő + 6 fokot mutat (kb. 8-10 C-fok). A talaj cementezve van és a tisztaságtól fénylő, ragyogó. Két sorjában egymásra fektetve palackok vannak 2 méter magasságban és ugyanoly szélesen.”



A látogatás idején 120 ezren felüli mennyiségű pezsgő érlelődött Littke József pincéjében, hiszen ekkor több pezsgőújdonság felvonultatásával már javában készülődtek a nagy megmérettetésre, az 1885. évi Budapesti Országos Általános Kiállításra.

Littke József nem elégedett meg az elért pezsgőkészítési módszerrel, egyre újabb és újabb fejlesztéseket, technológiákat vezetett be. Francia gyártmányú likőröző-ésdugaszógépeket hozatott. Bevezette a fagyasztásos (degorzálás) seprő eltávolítási eljárást.



Díszes faragású boroshordó

A SZÁZADVÉG ISMERTEBB LITTKÉ PEZSGŐFAJTÁI

Carte Noire

Carte Blanche

Cremont Rose

Blaha Lujza

Sport Grand Vin Sec (Frigyes főherceg kedvenc pezsgője)

Hungaria Monopole (I. Ferencz József kedvenc pezsgője)

Littke Györgytől tudjuk:

„Az 1880-as évek végén és az 1890 évek elején már jó magyar pezsgő került a piacra, és pedig még az akkori mérten olcsó áron. Egy 1884–85. évből származó és birtokomban lévő árjegyzék szerint 60 1/1 vagy 120 1/2 palackot tartalmazó láda vagy kosár pezsgő ára a következő:

Carte Noir 75 forint

Blaha Lujza 100 forint

Cremont Rose 112 forint 50 krajcár.”²⁸

LITTKÉ JÓZSEF A VÁROS KÖZÉLETÉBEN

Littke József a gazdasági és kulturális élet területén igen aktív közéleti tevékenységet fejtett ki, és mint Pécs köztisztviselőjében álló polgárát beválasztották a városi törvényhatósági testületbe.

28 Littke György visszaemlékezése. Budapest 1943. szeptember havában



„Az akkori polgármester, Aidinger János egyik állandó és méltónak bizonyult vitapartnerévé vált. Heves szócsatáikat – különösen a városi költség irányszabályok, illetve a zárszámadások beterjesztésekor – mindenkor a publikum élénk érdeklődése kísérte. A dolog pikantériája volt, hogy ellenfelek gyermekei megszerették, majd el is jegyezték egymást (1890-ben Littke József fia, Jenő feleségül vette Aidinger Rizát), ám Littke József hűen önmagához továbbra is a korábbi vehemenciával és elszántsággal protestált a közgyűlési teremben, ha azt szükségesnek ítélte. S hogy mindez hasznára vált-e a köz ügyének? Annyiban mindenképpen, hogy a polgármestert és híveit nagyobb alaposra és körültekintésre készítette az előterjesztések, a költségvetési tervezések, a kiadások terén.”²⁹

„Elve volt, s ennek számtalanszor kifejezést adott, hogy csakis jól fizetett tisztikartól várható odaadó sikeres munka, s csakis az ő sürgetésének, s gyakori felszólalásainak köszönhető, hogy Pécs sz. kir. város tisztviselői kara oly javadalmazásban részesül, minőben kevés vidéki város tisztviselői.

Azon alkotások legtöbbször, melynek Pécs sz. kir. városát az utóbbi évtizedekben gazdagították – s neki városias jelleget kölcsönöztek – az ő kezdeményezésének, sürgetésének köszönhetik létüket. (Például: Kereskedelmi és Iparkamara palotája, Nemzeti Kaszinó stb.)”³⁰

Littke József 1892–1902 között töltötte be a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara elnökségét. Ezen idő alatt a kamara több fontos kérdésben hallatta hangját.

„A kamara tett javaslatot az 1899. március 17-i közgyűlésén, hogy állítsanak fel Pécsen egy hatósági jellegű vegykísérleti állomást, s ezzel egybekötve a borpiac fontosságra tekintettel szervezzenek borvizsgáló bizottságot.

Már 1899-ben felmerült az a gondolat, hogy milyen nagy fontosságú a kamara gazdasági életére a bátaszék–bajai Duna-híd megépítése. Littke József kamarai elnök, Hegedűs Sándor kereskedelmi, és Darányi Ignác földművelésügyi minisztereknél is eljárta ebben az ügyben. A híd létrehozásával kapcsolatos értekezleteken a kamara később is mindig képviseltette magát.

Zsolnay Vilmos kerámiagyáros, kamarai beltág halálakor, 1900. március 23-án rendkívüli közgyűlést tartott a kamara. Littke József elnök emlékezett meg az elhunytól. Hangoztatta, hogy Zsolnay világhírré tett szert, és első iparos volt az országnak. Indítványozta, határozza el a kamara, hogy Zsolnay Vilmos emlékére szobrot állít, a felállítandó szoborra gyűjtést indít, s a kamara a gyűjtési akciót 2000 koronával indítsa meg. Az indítványt elfogadták, és felkérték Pécs sz. kir. várost is az akció erkölcsi és anyagi támogatására. A szoborügyben a tovább teendőket ellátásával az elnökséget bízták meg. A szoborakció megindításáért a kereskedelmi minisztérium a kamarának elismerését fejezte ki.”³¹

29 Lenkei Lajos: Negyven év Pécs életéből. Pécs, 1922 125–126 p.

dr. Jobst László: Littke József. Megjelent a Mecsek Egyesület Évkönyvében. Pécs, 1902. 10 p.

31 Vörös Huba: A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara Történetéből (1881–1948). Megjelent Angster-től Zsolnay-ig ipartörténeti tanulmányok kötetben.



Littke kezdeményezte, hogy kerüljön Pécsre a MÁV Üzletigazgatóság. Az 1901. december 28-i rendes közgyűlésen Littke József kamarai elnök állást foglalt a vámkérdésekben is.

Littke József több esetben betöltötte a pécsi Nemzeti Kaszinó alelnöki tisztségét is. Választmányi tagja volt a Mecsek Egyesületnek. (Az egyesület 1902-es évkönyvében dr. Jobst László méltatta az elhunyt pezsgőgyárost.). Igazgatósági tagja volt a Pécsi Villamossági Rt.-nek.

Littke József mindenkor kiállt a tradicionálisan készített magyar bor és pezsgő becsületéért:

„Az állandóan visszatérő pezsgőhamisítások elkerülését a kormányzat az első magyar bortörvény (1893. évi XXIII. tc.) kibocsátásával kívánta megoldani. Azonban a törvényben a „...Pezsgő oly szénsavas ital, amelyben a szénsav vagy benne fejlesztett és visszafojtott, vagy pedig mesterséges úton vitetett bele”.

A mesterséges úton való bevétel az igazi pezsgőgyártó cégeket egységes tiltakozásra készítette, és ennek a mozgalomnak vezetője Littke József pécsi pezsgőgyáros lett. Tiltakozásuk hatására 1893. október 30–31-én a Kereskedelmi Minisztériumban országos értekezlet volt, ahol Littke érvei hatására a miniszter 83.432 sz. rendelete kialakult. Eszerint: „Pezsgő alatt kizárólag szőlőnedvből, illetőleg természetes borból készített oly szénsavdús bor értendő, a melyben a szénsav természetes úton (benn) fejlesztett és visszafojtott és a melyhez tiszta borból megengedett cukorral, szesszel vagy cognackal készült ún. liquer adatott hozzá. Oly bor, melybe a szénsav (tisztafolyós szénsav) mesterséges úton vitetett be, szénsavas bor, szénsavval telített bor, vagy telített bor, vagy egyszerűen habzóbor név alatt árusítható.”³²

„Hiába volt azonban törvény, rendelet, a visszaélések folytatódtak, így Littke József tovább folytatta a küzdelmet. Kérte a minisztert, hogy a pezsgőspalack címkéin (sőt a dugón is) a gyártó neve legyen feltüntetve, a gyártási eljárás megjelölve, és hogy a szénsav milyen módon került az italba. Továbbá import pezsgő esetén a vámbélyegzés is szerepeljen.”³³

³² Borászati füzetek 2000. Dr. Geday Gusztáv és Dr. Mercz Árpád: Pezsgőgyártásunk története (2. rész) 17 p.

³³ Borászati füzetek 2000. Dr. Geday G. és Dr. Mercz Á.: Pezsgőgyártásunk története (2. rész) 17 p.



*Kereskedelmi és Iparkamara
(1893. terv: Kirstein Ágoston)*



„Számталanszor mondogta, nincs nagyobb ellensége a műbomnak, mint a természetes bor, s nem szűnt meg a legilletékesebb helyeken rámutatni azon veszélyekre a melyek a borkereskedelem úgynevezett megrendszabályozása maga után fog vonni. Hasztalan utalt a franciaországi példákra, hasztalan emelte fel óvó szavát, győztek azok, akik azon balga hitből indultak ki, hogy az agrár érdekek a kereskedelmi érdekekkel ellentétesek, s így meg kellett érnie, hogy a magyar borkereskedelem tönkrement, piacát elvesztette, s a későn okuló termelők képtelenek túladni boraikon.”³⁴

Littke 1890-es évek elején fel is hagyott a borkereskedelemmel – igaz, a pezsgőgyára mellett erre nem is nagyon volt szüksége. Mindenesetre az idő őt igazolta.

Hiába volt Littke figyelmeztetése, sajnos több, jelentős pécsi borkereskedő vált kárvallott áldozatává az ún. „borhamisítási” ügynek.

(I.) LITTKÉ JÓZSEF HALÁLA

Üzleti sikereinek csúcán, alkotó erejének teljében 1902. augusztus 12-én meghalt (I.) Littke József. A korabeli pécsi napilapok nagy elismeréssel szóltak az elhunytáról:

„Egy megrázó halálhír mélységes gyászt és őszinte részvétet váltott ki mindenütt a városban. Littke József, a munka és céltudatos alkotás, minden lokális és országos érdekek serény előmozdítója, a helybeli, a már világhírű pezsgőgyár megalapítója, városunk kulturális fejlődésének nagyérdemű fia, nincs többé...

Ezeket hirdeti a városháza, a Nemzeti Kaszinó, a Kereskedelmi és Ipar-kamara palotáján, valamint a város igen sok épületén kitűzött gyászlobogó, erről beszélnek az utcán egymással találkozó, félve a valóságtól, még át nem hatva a megrázó halálhírtől, ez képezi ma a szomorú napi beszélgetést. Hogy az erőteljes, kemény állandó szellemi tevékenységet kifejtő ember már néhány hét óta beteg, azt valamennyien tudtuk, de ily hirtelen bekövetkezendő katasztrófában mégsem hittünk.

Szombaton Bécsből a késő esti órákban érkezett táviratok még igen megnyugtató híreket hoztak. A jelen idők két legnagyobb sebésze, Nothnagel és Eiselberg professzorok tudásukban bízva, hosszas vizsgálat után, a még mindig erős szervezetére való tekintettel, szombaton a Löw-féle szanatóriumban, ahol Littke úr néhány hét óta tartózkodott, abban állapodtak meg, hogy a beteget műtétnek vetik alá, és annak eredménye az orvosokat nagymértékben kielégítette. Mégis másnap sebláz lépett fel,

34 dr. Jobst László: Littke József. Megjelent a Mecsek Egyesület Évkönyvében. Pécs, 1902. 11 p.



ami a beteget nagymértékben legyengítette, olyannyira, hogy a következő napon, hétfőn már agonizálni kezdett, ami kedd délután ¾1 óráig tartott, amikor is szenvedő fáradt szemeit a halál angyala örök álomra lecsukta. Littke József az 1870-es években átvette az édesatyja által 1859-ben alapított borüzletet, és azonnal hozzálátott kedvelt elgondolásának a megvalósításához, egy pezsgőgyár létesítéséhez. Hogy mennyire életrevaló volt az elgondolása, bizonyítják azok a sikerek, eredmények, amelyeket a Littke-pezső minden kiállításon elért.

Nagyok azok az érdemek, amelyeket Littke úr a szőlőkultúra terén kivívott. Mint a város törvényhatóságának hosszú éveken át volt bizottsági tagja mindenkor pártatlanul, városunk jólétéért szállt síkra: igazságérzetétől áthatva és a város érdekei iránti gondoskodásban bírálata tiszta volt, mint a Nap, logikája éles és csalhatatlan.

Az elhunyt hosszú éveken át elnöke volt a városi adó kivető bizottságnak, elnöke a Kereskedelmi és Iparkamarának, a Nemzeti Kaszinónak mindenkor közfelkiáltással többszörösen megválasztott alelnöke és a városi villamossági részvénytársaság igazgatósági tagja. Főleg neki köszönhető, hogy a Nemzeti Kaszinó és a Kereskedelmi és Iparkamara ma a város díszére és becsületére válik, és idegeneknek is bizonyítékul szolgál kulturális haladásunknak.

Áldásos működése felséges királyunk figyelmét sem kerülte el, aki még évekkel ezelőtt a Ferencz József rend lovagkeresztjével tüntette ki.

Az elhunyt mintaképe volt az igazi városi polgárnak, és eltávózása az egész várost gyászba borította.

Földi maradványait Pécsre szállítják, és csütörtökön, a budai külvárosi temető kápolnájában felravatalozzák, és ugyanazon a napon du. 5 órakor a családi sírboltban örök nyugalomra helyezik. A gyászszertartást Szeredy József dr. kanonok fogja megtartani.

Littke József úrral ismét legjobbaink egyike szállt sírba: az éles, tisztánlátó szelleme örökre megbénult, ékesszólo ajkai örökre elnémultak, de valamennyiünknek szívében a hálás megemlékezés iránta felejthetetlen marad.³⁵

(II.) LITTKÉ JÓZSEF (1872–1937)

(I.) Littke József halálával mintha leáldozott volna a pécsi pezsgőgyár szencsecsillaga. Továbbra is voltak jelentős sikereik, de ezek már nem közelítették meg a régi „szép napokat”. Pedig (II.) Littke József nem volt méltatlan utódja a Littke-pezsőgyáros dinasztíának. Tudása, aktivitása méltóvá tette arra, hogy sikeresen haladjon tovább a Littke-pezső dicsőséges útján.

35 Fünfkirchner Zeitung 1902. augusztus 14.



Talán ha a magyar történelem nem alakul olyan tragikusan a 20. században, ifj. Littke Józsefre is más sors várt volna.

Sajnos Littke György értékes visszaemlékező soraira a továbbiakban már nem tudok támaszkodni, mivel a rendelkezésemre álló anyag csak idáig tartott. Munkámat más szerzők forrásmunkáira alapozva folytatom, illetve fejezem be.

(II.) Littke József 1872. október 15-én született Pécsen. Középiskolába ugyan csak itt járt. Ezután a budapesti Kereskedelmi Akadémia következett.

A Littke pezsgőgyártó családban szinte tradíciónak számított, hogy mielőtt a következő generáció a pezsgőgyár irányításában szerepet kapott volna, franciaországi tanulmányúton – Bordeaux, Epernay, Champagne – kellett részt venni. Így volt ez most is.

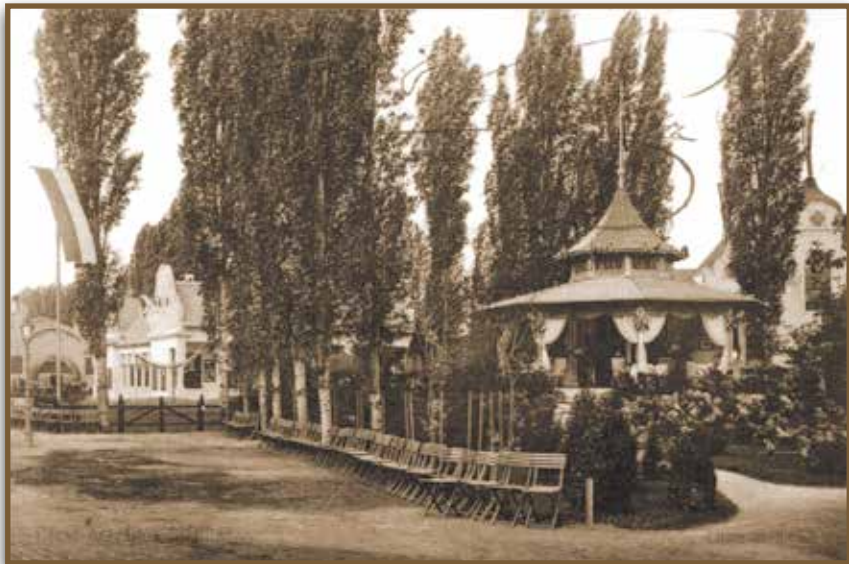
Apjához hasonlóan a modern borkereskedelem elméleti, gyakorlati ismereteit és tapasztalatait szintén külföldön, a Swarczer A. cégnél, Bécsben ismerte meg. (Ez a magyar származású bécsi kereskedő exportált először magyar bort Amerikába.)

A pezsgőkészítés gyakorlatát édesapja mellett sajátította el. Néhány szóval szeretnék csak utalni itt arra, hogy a régi időkben egy gyáros fia, későbbi utóda nem az íróasztalnál tanulta meg a szakmát. Az ifjú „gyárosspalántának” az első időkben a Littke pincelabirintusban még segédmunkákat is kellett végeznie. A pincemesterség és egyéb magasabb szintű borászati és pezsgőkészítési ismeretek csak ezután következhetek. Ilyen előzmények után az apa már nyugodtan bízhatta rá fiára a nagy múltú Littke-pezsőgyárat.

(I.) Littke József váratlan, gyorsan bekövetkezett 1902. évi halála után a pezsgőgyárnál sajátságos tulajdonosi helyzet alakult ki. Az örökösök (ifj. Littke Lőrinc, Littke József, Littke Ernő, özv. Littke Józsefné) egyenlő rangú tulajdonosok lettek, így egy társas cég jellegű vállalkozás jött létre.

1904-ben az örökösök tiltakozása ellenére visszavonták a „császári és királyi udvari szállító”-i címet. Új cím: „Littke L. Pezsőbor Gyártelepe”. Bizonyára a Littke gyár kapcsolatrendszerének, ismertségének nem használt ez a változtatás.

Az 1907-es évben Littkéék nagy elismeréssel szerepeltek az országos méretű, jelentős pécsi kiállításon és vásáron. Önálló pezsgőpavilonjuk mindvégig zsúfolásig megtelt az érdeklődők tömegeivel. A vásár elnöksége aranyéremmel jutalmazta a sikeres kiállítót.



1907. A pécsi kiállítás Littke pavilonja

Ugyancsak 1907-ben elektromos felvonót állítottak üzembe.

Az „utolsó békeévek” még sikeresen, zavartalanul múltak el. A háború előtti gazdasági konjunktúra kedvezett a pezsgőgyárosoknak is. Egyre több pezsgőt gyártottak és értékesítettek bel- és külföldön egyaránt. Ekkor még a világpiacon is nyitva álltak Littkéék előtt.

„Rendkívüli kereskedelmi érzékkel, szervezőkészséggel, és ezt a tulajdonságát kiaknázva igyekezett a környező piacokon a francia pezsgő többé-kevésbé sikeres versenytársa lenni, főleg a nagy sikerű „Casino” márkával. Űgyesen kihasználta a század tájékán fellendülő gazdasági élet növekedését, és tovább növelte a gyár termelését.”³⁶

Az időszak sikeres Littke szereplésére megemlíthetjük, hogy még az angliai piacon is meg tudta vetni a lábát a „Casino Extra sec” márkájú, igen száraz jellegű pezsgőjével.

Az elért sikerek Littke Józsefet jelentős mértékű modernizálásra, gépesítésre ösztönözték. Ekkor még úgy nézett ki, hogy a befektetés hamarosan megtérül.

36 Borászati füzetek 2000/3. Dr. Geday Gusztáv és dr. Mercz Árpád: Pezsgőgyártásunk története (5. rész) 21 p.



1911-ben tovább bővítették a pincerendszert.

1912. április 27. A Littke család magyar nemességet kapott a királytól „Lőrincbányai” előnévvel. (Ezt az előnevet a pécsbányatelepi, egykori Littke tulajdonban lévő szénaknákról kapta a család.)



A Littke család címere

1912-ben herceg Schaumburg Lippe villányi uradalmában pezsgőgyártásba kezdett. A pezsgőgyárat francia szakemberek irányították. Több kiváló minőségű pezsgőt készítettek. Különösképpen a „Crémant Rose” és a „Cuvée du Prince Extra Dry” pezsgőik váltak igen gyorsan kedvelté.

Littkének a villányi üzem komoly konkurenciát jelentett. Szerencséjére a háború előtti konjunktúra feledtetni tudta a pécsi pezsgőgyáros számára a nem kívánatos versenytárs baranyai megjelenését.

1919-ben megalakult a Pezsgőgyárosok Országos Egyesülete, melynek Littke József volt az egyik alapító tagja.

1918–1921. évek közötti szerb megszállás idején aktívan részt vett a pécsi polgárság nemzeti érzelmű szervezkedésében, ezért a szerb hatóságok többször internálták. Távollétében a pezsgőgyárat fivérének (Littke Jenő) fia, Littke Kálmán irányította. Az amúgy is válságos időszakban nem használt az üzem működésének a tulajdonos hosszabb-rövidebb kiesése.

1925-től ismét egyszemélyi irányítás alá került a pécsi pezsgőgyár, ugyanis ifj. Littke Lőrinc 1914-től kezdve kilépett a társas cégből, az 1920-as évek elején pedig már sem Littke Ernő, sem pedig özv. Littke Józsefné nem éltek.

„Kisebb gyárfejlesztéssel együtt 1923 és 1926 között a földszintes lakóházat megmagasította, de a további fejlesztéseknek az általános gazdasági visszaesés gátat szabott. Az a nagyfokú gazdasági önállóság, mely jellemezte a Littke család korábbi tevékenységét, korlátokba ütközött. Míg korábban 10.000 hl alapbort dolgoztak fel évente, annak ellenére, hogy nyugat-európai és amerikai piacokon eladható terméket állítottak elő, mégis a termelés mintegy évi 1000 hl bor feldolgozására csökkent. A korábbi 1900-as évek 38-45 fős munkásgárdája is harmadára redukálódott.”³⁷

37 Borászati füzetek 2000/3. Dr. Geday Gusztáv és dr. Mercz Árpád: Pezsgőgyártásunk története (5. rész) 24 p.



Az 1930-as években Magyarországon járt Edward walesi herceg (a későbbi angol király), aki állítólag nem szeretett korán lefeküdni, és nagy szimpátiát táplált a Littke-pezsgők iránt.

Tiszteletére Littke József „Prince of Wales” néven pezsgőt készített. Az igen száraz (extra dry) jellegű pezsgő állítólag nagyon ízlett az angol trón várományosának.

1930-ban Littke József „megszabadult” a villányi konkurens pezsgőgyártól. Megvásárolta a gyárat, a termelést leállította, az értékesítésre érett pezsgőkészletet olcsó áron kiárúsította.

Az 1930-as évek súlyos gazdasági válságai alapjaiban rendítették meg Littke József pezsgőgyárának pénzügyi helyzetét.

Littkének döntenie kellett, ha a teljes anyagi összeomlást el akarta kerülni, kénytelen volt külső tőkét bevonni vállalkozásába.

Eredményes tárgyalásokat folytatott különböző pécsi befektetőkkel, minek eredményeként 1934. november 29-én létrejött a „Littke Pezsgőgyár Vezérképvisellete Kft.”



Littke For England pezsgőjének címkéje

Név és állás	Lakó- vagy székhely	Törzsbetét P.
Első Pécsi Bőrgyár Rt.	Pécs, Siklósi út 34.	25.000.-
Matyasovszky-Zsolnay Tibor gyáros	Pécs, Kardos K. u. 5.	10.000.-
Tausz Gyula bankár	Pécs, Király u. 22/A.	5.000.-
Dr. Vertán Emil orvostanár	Pécs, József u. 31.	5.000.-
Pécs-Baranyai Központi Takarékpénztár	Pécs, Király u. 23.	5.000.-
		Összesen: 50.000.-

Természetesen a pezsgőkészítés szakmai irányítása továbbra is Littke József kezében maradt.

AZ 1930-AS ÉVEK SIKERES LITTKE-PEZSGŐI

For England
Casino
Vin Brut
Prince Of Wales
Menyecske
Littke Gyöngye



Littke pezsgő (For England) reklám

1937. március 16-án meghalt (II.) Littke József pezsgőgyáros.

Búcsúztatóját, Pécs város törvényhatósági bizottsága nevében lovag Vasváry Ferenc dr. egyetemi tanár tartotta.

Néhány gondolatot szeretnék idézni ebből a megemlékezésből:

„Rajongásig szeretett édesatyjának életpályájára lépett. Hivatásához gondosan elkészült. Tanulmányait a pezsgőbor ősi hazájában, Champagne-ban folytatta, ahol a helyszínen igyekezett ennek a nemzetnek szellemébe behatolni, aki a bornemesítésnek ezen új módjával ajándékozta meg embertársait.

Családjának tagjai közül ő maradt meg az apai házban, és ő lett az apai gyár főnöke. A jól megalapozott vállalatot hatalmas arányokban tovább fejlesztette. Gyártmányai nemzetközi vonatkozásban is a mi városunk nevét tették messze földön ismertté és tiszteltté.”

„A régi családi házat és gyári épületet, városképünk jellegzetességének figyelembevételével és nemes ízléssel oly módon építette át, hogy méltó keretet képezzen városunk azon terének, amelyen Pécs szeme fénye, a világhírű székesegyház emelkedik.

A gyári telephez tartozó hatalmas pincéket nagyvonalúlag kibővítette és sokasította, s ezzel modern folytatását adta a katakombaegyház korában kezdődő föld alatti Pécs városának.”

„Széles körű tudása, emberismerete, szervezőkészsége, vezetői erélye nemcsak hivatása gyakorlásában járt ragyogó eredménnyel, hanem társadalmi és politikai téren is, az elnöksége alatt álló egyesületek (Pécsi Vadásztársaság, Nemzeti Casinó, Pécsi Lóverseny Egyesület stb.) és alakulatok célkitűzéseit – a legfelsőbb helyen is méltánylásra talált – diadalra vitte.”

„De szülővárosa iránti önzetlen szeretetének igazi színtere a város törvényhatósági bizottsága volt, amelynek tagjaként évtizedeken át, a nemes lokálpatriotizmus lángjától hevítve, soha nem lelkesedéssel, de mindig a realitásokkal számolva, és ezért eredménnyel is járó közéleti munkásságot fejtett ki.”³⁸

38 Dunántúl. 1937. március 19.



(II.) Littke József gyászjelentése 1937. március 16.

(III.) LITCKE JÓZSEF (1900–1963)

Az utolsó Littke-pezsőgyáros élete már nem olyan csillogó sikertörténet, mint amilyenek az előzőek voltak. Pedig (III.) Littke József is jól felkészült, borászatban jártas, megfelelő kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkező, tehetséges ember volt.

1900. november 2-án született Pécsen.

Érettségi után a háborús katonaevek következtek, majd a Keleti Kereskedelmi Akadémia hallgatója lett, és elvégezte a Klosterneuburgi Borkémi és Szőlészeti Szakiskolát.

A szakmai ismereteket édesapjától sajátította el. Fontos momentum volt ez. Örökségül kapni a Littke-pezsőös dinasztia közel százéves tudását, tapasztalatait, ismeretrendszerét nem kis dolog. (III.) Littke József mégsem tudta visszaállítani a Littke-pezsőgyár régi, csillogó dicsőségét. Persze ez nem a

pezsőgyáros tehetőségén múlt, hiszen nagyot fordult száz év alatt a világ. Jelentősen megváltozott a gazdasági és társadalmi légkör, amely mind-mind hozzájárult annak idején a Littke-ősök sikereihez. (III.) Littke József életéből sem hiányozhatott a klasszikus franciaországi tanulmányút (Epernay, Reims).



A Littke-pezsőüzem az 1930-as évek végén



(II.) Littke József halála után, 1937. április 1-jén a pezsgőgyár cég Közkereseti Társasággá alakult.

Tagjai:

özvegy Littke Józsefné sz. Szily Erzsébet

(III.) Littke József

Pfeiffer Félixné sz. Littke Mária

1939-ben több változás következett be a „Littke Pezsgőgyár Vezérképviselete Kft.”-ben is.

Név és állás	Lakó- vagy székhely	Törzsbetét P.
Első Pécsi Bőrgyár Rt.	Pécs, Siklósi út 34.	25.000.-
Mattyasovszky-Zsolnay Tibor gyáros	Pécs, Kardos K. u. 5.	10.000.-
Dr. Vertán Emil orvostanár	Pécs, József u. 31.	10.000.-
Dunántúli Bank Rt.	Pécs, Király u. 5.	5.000.-
		Összesen: 50.000.-

A háború előtti évek fellendülést hoztak Littke pezsgőüzemében. Új technológiákat és jelentős szociális intézkedéseket vezetett be. Negyedére szorította le az adósságállományt.

1940-ben kilépett a kft.-ből dr. Vertán Emil, 1942-ben pedig az Első Pécsi Bőrgyár Rt. és a Dunántúli Bank Rt. is.

A II. világháború ideje alatt Littke József katonai szolgálatot teljesített. Távollétében a pezsgőgyárat özv. Littke Józsefné és Mattyasovszky-Zsolnay Tibor irányította.

1944. november 29-én a szovjet csapatok elfoglalták Pécs városát. A pezsgőgyárba is szovjet és bolgár katonákat szállásoltak be. Távozásuk után (1945. július 1.) a bor- és pezsgőkészlet java része eltűnt a pezsgőgyár pincéiből. Egy szerencsés körülmény segített csak a termelés és az értékesítés újraindításában, ugyanis még a német megszállás idején egy kieső pincejártban 25 ezer palack pezsgőt rejtettek el a tulajdonosok. Most ebben az ínséges időben jól jött ez a készlet.

1946-ban megszűnt a Közkereseti Társaság, és ismét a Littke családi érdekeltég került előtérbe. A cég tulajdonosai özv. Littke Józsefné, Littke József és Pfeifferné Littke Mária voltak. Azonban a cég már csak rövid ideig maradhatott fenn. A pezsgőgyár több régi berendezését (elsősorban vonatkozik ez az elavult régi felvonóra, amely leállása az üzem működésének megszűnését vonta volna maga után) fel kellett volna újítani, de erre nem volt meg az anyagi fedezet. **1948-ban** megszűnt a pezsgőgyártás. 1949-ben a gyárat államosították. Ezzel lezárult a Littke-pezsgőgyár fennállásának közel százéves története.



A Littke család tagjaira súlyos megpróbáltatások vártak. Kitelepítés, mellőzés és megaláztatás.

Utólag már mondhatjuk, hogy a pezsgőgyár már csak nevében volt „Littke”. Gyakorlatilag a gyár kereskedelmi működését a 1930-as években már a különböző pécsi tőkés érdekeltségek, részvénytársaságok irányították. Ugyanakkor a klasszikus módszerekkel gyártott pécsi Littke-pezső továbbra is jól ismert és kedvelt itala maradt a társaságoknak bel- és külföldön egyaránt.

1963. évben, méltatlanul elfelejtve meghalt (III.) Littke József.

Az 1964-ben megalakult a pécsi Magyar Állami Pincegazdaság. A vállalat 1966-ban megkezdte a Pannónia pezsgők gyártását, amelyekből az első palack pezsgők 1968-ban kerültek az üzletkebe.

De ez már egy új fejezet a pécsi pezsgőgyártás történetében.

EPILÓGUS

Pécs város múltjában nagyon sok olyan kimagasló személyiség van, akire büszkéek lehetnénk, pedig ezek az egykor élt, kiváló emberek teljes joggal megérdemelnék, hogy minél többen ismerjék életüket, munkásságukat.

Csak a teljesség igénye nélkül említsünk meg néhányat közülük:

Kezdjük a sort Zsolnay Vilmos kerámiagyárossal, de folytathatnánk olyan kiváló iparosmesterekkel, mint Angster József orgonakészítő, Hamerli János kesztyűgyáros, Scholz Antal sörgyáros, Littke Lőrinc pezsgőkészítő, Höfler bőrgyáros, Ruepprecht harangöntő és még végtelen hosszú a sor.

Néhány évvel ezelőtt elhatároztam, hogy a lehetőségeim határain belül, megpróbálok ezen jeles pécsiek közül minél többet megismerni, közelebb kerülni családi életükhöz, munkájukhoz.

Jelen soraimat a Littke pezsgőgyáros dinasztia emlékének szenteltem.

Igyekeztem minél többet megtudni erről a vasakarátú, dolgos pécsi iparoscsalád-nemzedékről.

Egy fontos kérdés azonban nyitva maradt számomra.

Tudjuk, hogy Littkééknek sikerült olyan pezsgőket készíteniük, amelyek vetekedtek a legjobb champagne-i francia pezsgők minőségével.

Mi is volt a Littke-pezső titka? Mivel tudták a Littke-pezső pártjára állítani a walesi hercegtől kezdve Fedák Sáriig a pezsgőrajongók hatalmas táborát? Mitől voltak egyéni karakterűek a Littke-pezsők?



Voltak-e olyan egyedi és utolérhetetlen receptjeik, mint például a Zsolnay-gyár eozinja?

Feltételeztem azt is, hogy valaki (vagy valakik) összegyűjthette a Littke-pezsgők receptjeit egy ugyancsak vaskos kötetben. Előkerül-e valaha ez a gyűjtemény?

Baranyai Aurél tudós, polihisztor patikus szavait idézem, aki így írt Littke Lőrincről, a zseniális borászról és pezsgőkészítő szakemberről:

„Tudott az élesztő, a likőrözés és szénsavazás százalékos arányáról, az expedíciós likőr aromásító anyagairól, miknek légiesnek kell lenniük, de mégis úgy, hogy a pezsgő szénsavával frigyre lépve kellemesen bizsergessék a nyeldeklőt, cirógassák a garatot, csípjék a nyelvet, a szájpadrást és az ínyt, fűgén pattogva a szájban, s kipróbált egy tucatot a számba jöhető aromás növényi kivonatokból, párlatokból. A zeller és hársfavirág pezsgőszerű élénksége, illata és zamata nagyon ízlett neki s ezeket a kompozíciókat néhány belső, titkos „igazi” szakértővel is megkóstoltatta.”³⁹

Most azonban, egyelőre tegyük le a Littke család regényét. Talán még egyszer sor keríthetek a folytatására.

Napjainkban Pécs déli városrészében egy kicsiny utca viseli Littke József nevét (csak találgatni tudom, melyikét a három generációból).

Tudják-e vajon az itt lakók közül néhányan, kik is voltak azok a híresvezetes Littkéék?

39 Baranyai Aurél: A pécsi Littke pezsgő regénye. Pécsi Szemle, 2001, ősz. 63 p.